

AKADEMİLER ÇAĞININ ÖTEKİLERİ: KADIN RESSAMLAR **The Others of Age of Art Academies: Paintress**

Nimet KESER

Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi,
Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Diyarbakır,
nimetkeser@gmail.com

Özet

15. yüzyılın sonundan itibaren sanat akademilerinin kurulmaya başlaması, sanat öğretiminde aile atölyelerinin ve çıraklık sisteminin ortadan kalkması gibi sanat alanındaki önemli gelişmelerin gerçekleşmesi kadın ressamlar bakımından önemli değişimlerin başlangıcı gibi düşünülebilir. Çünkü sanata eğilimli kadınların sanatı öğrenmesi, meslek olarak seçmesi önceki sistemlerde ahlaki nedenlerle olanaklı olamamıştı. Sanat tarihine ilişkin veriler dikkate alındığında akademiler çağında da kadınlar için önemli bir değişim gerçekleşmediği görülmektedir. Bu çalışma, sanatı meslek olarak seçmek isteyen kadınların akademiler çağında sanatı öğrenme koşullarını inceleyen betimsel bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Sanat Öğretimi, Akademiler, Kadın Ressamlar

Abstract

The establishment of art academies after the end of the 15th century, the disappearance of family workshop and apprenticeship system in art training can be considered as the beginning of significant changes in terms of paintress. In the previous system to choose art as a profession was impossible because of the moral reason. The art historical documents show that, a significant change was not observed for the women in the age of art academies. This study is a descriptive study that examining the art training conditions in the terms of women who want to choose art as a profession in the age of art academies.

Keyword: Art Training, Academies, Paintress.

1. GİRİŞ

Başlangıçtan itibaren eğitim, seyahat, çalışmaların ticaretini yapma ve tanınma konularındaki tüm zorluklara karşın kendi cinslerine sunulan olanakların ve safların dışına çıkarak erkeklerle birlikte çalışan, olağan kadın işlerinin dışında meslekler edinen kadınlar oldu. Çünkü kadınlar da erkekler gibi başından beri düşüncelerini biçime dönüştürmeyi istedi. Bilindiği gibi sanat, bu istek için en güçlü araçlardan biridir. Mağara resimleri, kilden heykelcikler insanların tarihöncesinde de düşüncelerini biçime dönüştürdüğünün kanıtıdır.

Antik dönemlere ilişkin kimi kaynaklar kadın ressamlardan söz

etmektedir. Örneğin, Yaşlı Pliny olarak bilinen Gaius Plinius Secundus (M.S 23-79) bazı önemli kadınlardan söz ediyor. Anaxandra (M.Ö 2. yy), Nearchus'un kızı Aristaretta ve Mısır'lı Timon'un kızı Helena (M.Ö 4. yy) bu kadınlardan birkaçıdır. Pliny'ye göre *İsos Savaşı* adlı mozaik resim Eretria'lı Philoxenus tarafından değil Helena tarafından betimlendi¹. Daha sonraki dönemde, Ortaçağ Avrupa'sında elyazmalarını resimleyenler arasında kadınlar olduğu biliniyor. Bu dönemde üretilmiş kimi illüstrasyonlar, kadınları bu alanlarda çalışırken göstermektedir. Hatta kimi kaynaklara göre Ortaçağ, kadın zanaatçılar bakımından tarihte görülmemiş bir zenginliğe sahipti. Yakın zamana kadar da çömlekçilik, tekstil gibi alanlar kadın uğraşları olarak kabul edildiği için bu alanlarda çoğunlukla kadınlar üretim yapmaktaydı².

Bugün temel sanatlardan biri olarak kabul ettiğimiz resim sanatı için ise durum farklıydı. Mevcut sanat tarihi kaynakları, sanat dünyasında erkeklerle kıyaslandığında kadın ressamın sayısal bakımından yok denecek kadar az olduğunu gösteriyor. Bunun birçok nedeni olabilir, ancak en önemli etkenlerden birinin kadınların sanatı öğrenme koşulları ile ilişkili olduğu açıktır. Çünkü resim sanatının eğitimi çok uzun bir dönem zanaatçı eğitimi düzeyinde kaldı. Antik dönemlerde sanatçı adaylarına meslekleri aile atölyelerinde öğretiliyordu. Elbette ki çok nadiren aileden olmayanlar da çırak olarak kabul ediliyordu. Antik dönemler boyunca sanat eğitimi bu şekilde gerçekleştiriliyordu.

Ortaçağda çıraklık sistemi loncalar tarafından düzenleniyor ve denetleniyordu. Ancak, bu sistem de ressam olmak isteyen kişinin çocuk denecek yaşta bir ustanın yanında yıllarca çalışmasını gerektiriyordu. Rönesans dönemi de, ressam olmayı amaçlayan çocuğun, bir ustaya çıraklık yapmasını ve ustanın yanında, onun çocuğu gibi yaşayarak mesleği öğrenmesini gerektiriyordu. Dolayısıyla çırak, ustanın ve onun ailesinin kendisine verdiği her türlü işi yapmakla yükümlü oluyordu. Uzun yıllar boyunca resim sanatı, sadece el becerisine dayanan bir alan olarak kabul gördüğü için ressam olmak isteyen bir kişi ya aile atölyelerinde ya da bir loncaya bağlı bir atölyede uzun yıllar usta bir ressamın çırağı olarak yaşamak zorunda kalıyordu. Genellikle resim sanatının çok genç olan bu

¹HALLOWEL, S. T. 1894: *Woman in Art in Art and Handicraft in the Woman's Building of the World's Columbian Exposition, Chicago, 1893, Chicago and New York: Rand, McNally & Company, 67.*

²ELLET, E. F. 1859: *Women Artist in All Ages and Countries, New York: Harper and Brothers.*

çıraklarına, ustaları çok yoksul bir yaşam ve mesken sağlıyordu. Öyle ki bütün çıraklar bir arada, yerde yatıyordu. Çıraklar; ustanın evinin, atölyesinin ısınması için gerekli olan ateşle ilgilenmek, yerleri süpürmek, fırçaları temizlemek, boya pigmentlerini öğütme gibi önemsiz işlerle başlıyor, ardından biraz daha beceri gerektiren renkleri karıştırma işini yapıyor ve ustanın çizimini resim yapılacak yüzeye aktarmak ve resimdeki arka planı ya da kumaşları boyamaya başlayarak devam ediyordu. Usta-çırak ilişkisine dayalı olan sanat öğretimi sistemlerinde çıraklık oldukça zorlu bir süreçti. Hatalar için ise cezalar sertti ve bu nedenle birçok çırak, asla usta olamıyordu. Bu koşullarda resim sanatını meslek edinmek isteyen çıraklar sadece erkeklerdi. Çünkü sosyal ve ahlaki nedenlerle kadınlar, erkek ressamın atölyelerinde, ustanın evinde yaşayarak çıraklık yapamıyor ve bu şekilde sanatı öğrenemiyordu. Bu koşullarda sanatçı ailelere mensup olan resim sanatına eğilimli kadınlar şanslı olanlardı. Çünkü baba, erkek kardeş ya da koca olan bir erkeğe çıraklık yapma ya da birlikte çalışarak güvenle resim sanatını öğrenme, uygulama ve eleştiri alma şansına sahip olabiliyorlardı. Bu dönemde sanatçı ailelere mensup olmayan kadın ressamlar grubu ise iki okur-yazar sınıfa mensuptu: Zengin aristokrat kadınlar ve rahibeler. Hemen belirtmek gerekir ki bu ikinci grupta yer alan ressamlar ilk gruba oranla çok daha az sayıdaydı³.

2. SANAT AKADEMİLERİ VE KADIN RESSAMLAR

Resim sanatının öğretimine ilişkin bu koşullar, büyük oranda erkeklerin sanatta profesyonelleşmesini sağladı. Bu nedenle çıraklık sisteminin sanat eğitiminde etkili olduğu dönemlerde herhangi bir kadın çırağa ilişkin bir veriyle karşılaşmak da mümkün değildir.

15. yüzyılın sonuna kadar sanat öğretiminde etkili olan bu sistemlere karşın St. Catherine⁴ kültürünün de etkisiyle durum değişti. Ressam olmayı

³ELKINS, J. 2001: *Why Art Cannot Be Taught: A Handbook For Art Students*. Chicago: University of Illinois.; GARDNER, A. T. E. 1948: *A Century of Women, The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, New Series, Vol. 7, No. 4, p. 656.; KLEINER, F. S. 2010, *Gardner's Art Through the Ages: The Western Perspective*, Boston: Wadsworth Pub. Co. V; CHADWICK, W. 1994: *Women, Art and Society*, Singapur: Thames and Hudson, 92; ELLET, E. F. 1859.; *work*. New York: Tauris Parke Paperbacks; BUCHHOLZ, E. 2003: *Women artists*. New York: Prestel; GREER, G. 2001: *The obstacle race: The fortunes of women painters and their*

⁴ Catherine de'Vigri (1413-1462), Bologna'lı aristokrat bir aileden gelen bir ressam ve yazardı. 1431 yılında bir grup Ferrara'lı genç kadınla birlikte bir Düşkün Kadınlar Tarikatı manastırı kurdu. Günümüze kadar gelen inanca göre; öldüğünde kefensiz defnedilen Catherine'nin mezarından güzel kokular yayıldığı için ve mezarını ziyaret edenlerin mucizevi bir biçimde tedavi olduğu iddia ediliyordu. Bu

meslek olarak seçmek isteyen kadınlar için bir şans olan bu kültürün güçlenmesiyle İtalya'nın farklı kentlerinde, özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda eğitilmiş ve usta kadın ressam sayısının önceki dönemlerle kıyaslandığında, olağanüstü düzeyde artmasına neden oldu. Ancak, önemli kadın ressamların biyografisine göz attığımızda önceki dönemlere benzer bir biçimde daha çok sanatçı ailelere mensup olduklarını görüyoruz. Örneğin; Marietta Robusti, ünlü İtalyan ressam Tintoretto'nun kızı olduğu için onun atölyesinde on beş sene boyunca babası ve erkek kardeşleriyle bir arada çalışma olanağına sahip oldu. Lavinia Fontana da (1552-1614), Bologna'lı bir ressam olan Prospero Fontana'nın kızı olduğu için babasının atölyesinde eğitim alabildi. Barok dönemin önemli ressamlarından biri olan Artemisia Gentileschi (1593-1656), Orazio Gentileschi'nin kızıydı. Elisabetta Sirani (1638-1665), ressam Giovanni Andrea Sirani'nin kızıydı.

Çıraklık sisteminin sanatta etkin olduğu dönemde sanatçı ailelere mensup olmayan ama resim sanatını meslek olarak seçmek isteyen kadınlar, genellikle Sophonisba Anguissola'nın Michalengelo'dan yararlanması örneğinde olduğu gibi erkek ressamlardan eleştiri ve öğüt niteliğinde özel dersler alarak sanatı öğreniyordu⁵.

Sanat akademilerinin ilk örneği 15. yüzyılın sonunda kurulmuş olsa da ilk gerçek sanat akademisi 1562 yılında Floransa'da Toskana Grand Dükü I. Cosimo'nun inisiyatifi ile Giorgio Vasari tarafından kurulmuş olan *Accademia del Disegno* idi. Bu akademinin kurulmasından sonraki iki yüzyılda, İtalya'daki birçok kentte ve Avrupa'nın diğer ülkelerinde sanat akademileri kuruldu. Öğretim programları ve sanatsal saygınlık bakımlarından en önemli sanat akademileri Roma, Paris ve Londra'da olanlardı. Bu akademilerin birincil amacı resim sanatının standartlarını yükseltmek ve resim sanatını, mekanik sanatlar ya da zanaatlar statüsünden liberal sanatlara yükseltmekti. *Accademia del Disegno*'nun kurulmasındaki ikincil amaç ise Dük I. Cosimo'nun Floransa'nın kültürel üstünlüğünü tasdik ederek bu kentin politik üstünlüğünü destekleyebilmektir. Sonraki yüzyıllarda

nedenle 18 gün sonra mezardan çıkarılan bedeninin hiç bozulmadığı görüldü. Hatta rahibeler bedenini yıkarken etrafa hoş bir koku yayılıyordu. Rahibelerden biri ayağından bir parça deri koparınca kan akmaya başladı. Ertesi gün ise Catherine'nin yüzü ışık yayıyordu.

⁵COWEN, T. 1996: Why Women Succeed, and Fail in the Arts, *Journal of Cultural Economics*, 20 (2), 98; GUILLEY, R. 2001: *The Encyclopedia of Saints*, New York: Infobase Publishing. 64; SWEET, C. M. 2010: Female Artist in Bologna, 15. 10. 2010. <http://www.bellaonline.com/articles/art62796.asp>; HALLOWEL, S. T. 1894: 68; ELLET, E. F. 1859.

da kurulmaya devam eden akademilerin önemli temel sorumlulukları sanatçıların yetiştirilmesi, sanat eserlerinin sergilenmesi, satışların desteklenmesi ve tarzların belirlenmesiydi. Ancak sanat alanında bu kadar önemli kuruluşlar olan akademilerin çoğu kapılarını kadınlara, ahlaki gerekçelerle kapalı tuttu⁶.

Kadın hakları hareketlerinin başladığı 18. yüzyılın sonlarına kadar İtalya dışında Avrupa ve Amerika'da sanat öğrenimi alanında kadınların elde edebildiği önemli bir kazanım söz konusu değildi. 18. yüzyılda da akademiler kapılarını kadınlara kapalı tuttu. Her ne kadar kraliçeler, sanata matronaj sağlasa da kadın sanatçıların akademilerdeki durumunu değiştiremedi. Hatta 1768 yılında kraliçenin favori iki kadın sanatçısı olan Angelica Kauffman ve Mary Moser, Londra'daki Royal Akademi'nin kuruluşunda yer almasına karşın akademinin eğitimi, Johann Zoffany'nin 1772 tarihli Royal Akademi üyelerini betimlemiş olduğu çalışmasında da (Resim 1) görüldüğü gibi, çıplak modelden çalışmalara dayandığı için derslere katılamıyordu. Bu resimde söz konusu iki kadın ressamın sadece duvarda iki resim olarak akademi üyeleri arasında yer alabildikleri görülmektedir. Bu akademinin canlı modelden çizim atölyelerinden sadece tarihi ve alegorik çalışmalar yapmak isteyen erkekler yararlanabiliyordu. 1780'li yıllarda bu akademinin imkânlarından sınırlı olarak faydalanabilen kadın ressamlar Adélaïde Labille-Guiard (1749–1803), Anne Vallayer-Coster (1744–1818) ve Élisabeth Louise Vigée Le Brun (1755–1842) idi. 18. yüzyılda da akademilerin kapıları kadınlara kapalı olunca sanatçı ailelere mensup olmayan kadınlar için sanatı öğrenebilmenin tek yolu, Jacques-Louis David, Jean-Baptiste Greuze, Abel Pujol gibi sanatçıların atölyelerine kabul edilebilmektir⁷. Kadınların usta bir sanatçının sanat bilgisinden yararlanmasını sağlayan 'atölye sistemi'nin temelleri esasında 15. yüzyıla dayandırılabilir. Bu sistemde usta sanatçı, sınırlı sayıda öğrenciyle birlikte çalışarak onların sanatı öğrenmesini ve bu alanda gelişmesi için destek

⁶SMITH, P.- WILDE, C. 2002: A Companion to Art Theory, Oxford: Wiley-Blackwell Publishing.106.

⁷STROBEL, H. A. 2006: Royal "Matronage" of Women Artists in the Late-18th Century, Woman's Art Journal, Vol. 26, No. 2, pp. 3-9; KRAMARAE, C.-SPENDER, D. 2000: Routledge International Encyclopedia of Women, Routledge, 867; DOY, G. 2000: Hidden From Histories: Women History Painters in Early Nineteenth-Century France, in Art and Academy in the Nineteenth Century (ed. Rafael Cardoso Denis, Colin Trodd), Manchester University Press. 71; GUFFREY, E. 2001: Drawing an Elusive Line: The Art of Pierre-Paul Prud'hon, New Jersey: Association of University Press. 253.

veriyordu. Akademilerin kurulmasıyla birlikte akademi dışında kalan sanatçılar için önemli bir öğrenme fırsatı olan bu sistem 17. ve 18. yüzyıllarda çok sayıda sanatçının yetişmesini sağladı. Rembrandt, David, Ingres, Gros, Navez, Girodet ve Gerard bu sistemde sanatçı yetiştiren başlıca sanatçılardı⁸. Atölye sisteminin akademiler çağında da devam etmesi kadınların işine yaradı. Bu durum akademiler çağının sonu olan 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam etti. Her ne kadar, ancak yüzyılın sonuna doğru akademilere kabul edilseler de 19. yüzyıl sanatçı kadınlar için önemlidir. Çünkü kadınların sanatı öğrenme fırsatları bakımından farklı gelişmeler gerçekleşti. Özellikle sanatın Mekke'si olarak kabul gören Paris'te; Jean-Leon Gerome, Thomas Couture, Jean Auguste Dominique Ingres, Henry Mosler, Carolus-Durand ve Charles Chaplin gibi usta sanatçıların atölyelerinin yanı sıra Özel kademiler ve Louvre müzesi Avrupalı ve Amerikalı kadın sanatçılar için sanatı öğrenmenin önemli bir aracı ve mekânı oldu. Özellikle yüzyılın sonunda Julian Akademisi Avrupa'nın diğer ülkelerinden ve Amerika'dan Paris'e sanat öğrenmeye gelen kadınlar için önemli bir okul oldu⁹.

4. SONUÇ

Genelde sanat, özelde de resim sanatının öğretimi yüzlerce yıl erkek mandası altında tutuldu ve kadınlar bu alanda ötekileştirildi. Resim sanatının öğretim koşulları nedeniyle ancak sanatçı ailelere mensup kadınlar (erkek bir sanatçının karısı, kızı, kız kardeşi) resim sanatını öğrenebildi ve ressam olmayı bir meslek olarak seçip sanat alanında kendine bir yer edinebildi. Kadınlar sadece söz konusu ilişkiler aracılığıyla çalışmalarına eleştirel geribildirim, sanatsal materyal ve atölye ortamı gibi sanat öğrenmenin en önemli imkânlarına sahip olabildi.

Sanatın usta-çırak ilişkisine dayalı olarak öğrenilebildiği yüzlerce yıl boyunca yetersiz bir eğitim ve oldukça sınırlı imkânlara rağmen resim sanatını öğrenme, icra etme, meslek olarak seçip bu yolla hayatlarını kazanma mücadelesi verdiler. Akademiler çağında da, ahlaki gerekçelerle

⁸ McDONALD, S. 2004: The History and Philosophy of Art Education, Cambridge: The Lutterworth, 286.

⁹ FEHRER, C. 1994: Women at the Académie Julian in Paris, *The Burlington Magazine*, Vol. 136, No. 1100.; BASHKIRTSEFF, M. 1889: The Journal of a Young Artist, 1860-1884, New York: Cassel; PRIETO, L. R. 2001: At Home in the Studio: The Professionalization of Women Artists in America, Cambridge: Harvard University.

kadın sanatçılar cephesinde önemli bir gelişme gerçekleştiği söylenemez. Ancak güçlenen kadın hakları hareketiyle birlikte 19. yüzyılda, akademilerin artık etkinliğini yitirmeye başladığı dönemde, akademilerde kendilerine yer açmayı başarabildiler ve erkeklerle eşit eğitim koşullarını elde etmeye başladılar. Akademilere kabul edilmeden önce de eğitim sisteminin dışında tutulmak; sanatı meslek olarak seçmek, uluslararası düzeyde başarı kazanmak, sergilere katılmak konularında kadınları tam anlamıyla engelleyemedi.

KAYNAKLAR

- BASHKIRTSEFF, M. 1889: **The Journal of a Young Artist**, 1860-1884, New York: Cassel.
- BUCHHOLZ, E. 2003: **Women Artists**. New York: Prestel.
- CHADWICK, W. 1994: **Women, Art and Society**, Singapur: Thames and Hudson.
- COWEN, T. 1996: “**Why Women Succeed and Fail in the Arts**”, *Journal of Cultural Economics*, 20 (2), 93-113.
- DOY, G. 2000: **Hidden From Histories: Women History Painters in Early Nineteenth-Century France, in Art and Academy in the Nineteenth Century** (ed. Rafael Cardoso Denis, Colin Trodd), Manchester University Press.
- ELKINS, J. 2001: **Why Art Cannot Be Taught: A Handbook For Art Students**. Chicago: University of Illinois.
- ELLET, E. F. 1859: **Women Artist in All Ages and Countries**, New York: Harper and Brothers.
- FEHRER, C. 1994: **Women at the Académie Julian in Paris**, *The Burlington Magazine*, Vol. 136, No. 1100, pp. 752-757
- GARDNER, A. T. E. 1948: **A Century of Women**, *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, New Series, Vol. 7, No. 4, pp.110-118.
- GREER, G. 2001: **The Obstacle Race: The Fortunes of Women Painters and Their Work**. New York: Tauris Parke Paperbacks.
- GUFFREY, E. 2001: **Drawing an Elusive Line: The Art of Pierre-Paul Prud'hon**, New Jersey: Associaetd University Press.
- GUILLEY, R. 2001: **The Encyclopedia of Saints**, New York: Infobase Publishing.
- HALLOWEL, S. T. 1894: **Woman in Art in Art and Handicraft in the Woman's Building of the World's Columbian Exposition, Chicago, 1893**, Chicago and New York: Rand, McNally & Company, pp. 67-78.
- KLEINER, F. S. 2010, **Gardner's Art Through the Ages: The Western Perspective**, Boston: Wadsworth Pub. Co.
- KRAMARAE, C.-SPENDER, D. 2000: **Routledge Internanional Encyclopedia of Women**, Routledge
- McDONALD, S. 2004: **The History and Philosophy of Art Education**, Cambridge: The Lutterworth.
- PRIETO, L. R. 2001: **At Home in the Studio: The Professionalization of Women**

- Artists in America**, Cambridge: Harvard University.
- STROBEL, H. A. 2006: **Royal "Matronage" of Women Artists in the Late-18th Century**, *Woman's Art Journal*, Vol. 26, No. 2, pp. 3-9.
- SWEET, C. M. 2010: **Female Artist in Bologna**, 15. 10. 2010. <http://www.bellaonline.com/articles/art62796.asp>
- SMITH, P.- WILDE, C. 2002: **A Companion to Art Theory**, Oxford: Wiley-Blackwell Publishing.

EKLER

Resim 1: Johann Zoffany, Royal Akadem